

Povijest marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije u Jugo- slavenskim zemljama.

Historia episcopatus graeco-catholici Marčensis-
Svidnicensis et unionis ecclesiasticae in Jugoslavia

Dr. Janko Šimrak.

SUMMARIUM.

In hac tractatus parte sermo est de statu religioso perfugarum christianorum, qui ineunte saeculo sextodecimo ex imperio Turcico in Austriam migraverunt. Praedicatorum protestantium acri agitatione usi omnibus viribus nitebantur ut novos colonos in Žumberak suis doctrinis conciliarent; qua de causa duo sacerdotes orthodoxos e Žumberak Joannem Maleševac et Mathiam Popović exciverunt ut in Urach venirent ibique imprimendis libris protestantibus litteris cyrillicis operam navarent. Sacerdotes sichelburgenses in Würtemberg profecti sunt. Nec tamen inde aliquod emolumentum protestantibus partum est. Idea Primi Trubarii, ducis protestantium in finibus Slavorum Meridionalium, qui ad propagandam suam doctrinam inter omnes christianos orthodoxos colonos instrumentum adhibere conatus est, male prosperum eventum habuit. Ille quidem postea magnam copiam librorum typis cyrillicis impremandam curavit, qui in populum divulgari non potuerunt. Cujus rei inter ceteras causas haec exstat, quod coloni in ecclesia linguam palaeoslavicam habebant ita, ut a protestantibus cum ecclesia nationali seduci non potuerint.

Deinde de liturgia veterum perfugarum, de sacramentis baptismatis et poenitentiae, de moribus et consuetudinibus occasione mortis vel funeris, de raptu puellarum, de sacerdotum uxoribus, de monachis ordinis S. Basilii deque eorum statutis disputatur. Perfugae in Žumberak (Sichelburgi) erant boni Christiani, qui postea ardentem unitatem ecclesiasticam susceperunt nec unquam ab ea avelli passi sunt, etsi vehementissima agitatio episcoporum ac sacerdotum orthodoxorum hoc efficere conabatur. Itaque etiam hodie Sichelburg omnibus Slavis Meridionalibus viam in rebus religiosis ingrediendam monstrat. Byzantium semper hostile se praebebat Slavis meridionalibus, dum Romani Pontifices libertatem eorum ab impetu byzantino defendebant.

Quae porro sequuntur, e fontibus archivalibus deprompta de coepta unione ecclesiastica et de primo episcopo unito Simone Vretanić (Vratanja) agunt. Hoc tempore, id est saeculo septimo decimo incipiente

commune omnium Christianorum in peninsula Balcanica desiderium erat, ut cum sancta Romana sede unirentur. Hoc sensu Joannes patriarcha ipeccensis cum archiepiscopo Serbiae Besarione litteras Clementi papae scripsit, ut se in unionem Ecclesiae acciperet. Cui papa magno sibi gaudio esse hoc ejus desiderium respondit atque inculcat necesse esse ut integram doctrinam catholicam amplectatur, sine qua nulla unio ecclesiastica existere potest simulque eum consolatur in gravibus Turcarum persecutionibus promittitque suum auxilium.

Et tempore, quo unio universorum Christianorum contra Turcas maxime florebat, facta est etiam unio ecclesiastica in generalatu dicto Varasdinensi. Quae unio originem non habet in rebus politicis, aut in violentibus magistratum imperii operibus quippe qui libertatem religiosam defendebant, sed in fide sincera Simonis Vratanić, qui eo tempore episcopus erat orthodoxorum in Croatia et Hungaria. Optime de unione meruit episcopus zagrebiensis Domitrović et Martinus Dubravić, parochus in Ivanić, qui ipsi quoque a parentibus orthodoxis orti sunt. Prima sedes unionis in Marča prope Ivanić erat, ubi etiam monasterium ordinis S. Basilii aedificatum est.

VJERSKO STANJE USKOKA U ŽUMBERKU PRIJE POKUŠAJA OKO CRKVENE UNIJE.

Protestanti u Kranjskoj prema žumberačkim Uskocima.

Luterova nauka prodrla je u brzo iz Njemačke u austrijske pokrajine. Već u godini 1527. imala je ona gorljivih pristaša u Kranjskoj. Oko Matije Khlombera, koji je kasnije postao pisarom kranjskih staleža, okupljali su se pristaše nove nauke. Vođe slovenskih protestanata Primož Trubar i Ivan Ungnad izradili su veliki plan, prema kojemu bi imali biti južni Slaveni katoličke i pravoslavne vjere prevedeni na protestantizam. Radi toga su osnovali u Urachu u Würtembergu u drugoj polovici 16. vijeka tiskaru s glagoljskim i ćirilovskim slovima. Trebalo je naći ljude, koji su vješti ćirilovskom pismu, i koji bi širili među pravoslavcima protestantizam. Primož Trubar i njegovi pomagači u Kranjskoj bacili su oko na uskočke popove u Žumberku. Oni će pomoći kod štampanja ćirilovskih knjiga i osim toga će propovijedati novu nauku među doseljenim Uskocima. Tako će se protestantizam iz Žumberka raširiti malo po malo i među ostalim južnim pravoslavnim Slavenima.¹

¹ O protestantizmu u Kranjskoj i Hrvatskoj neka bude navedena ova literatura: Ivan Konstrenčić, Urkundliche Beiträge zur Geschichte der

U bliži dodir s protestantima u Kranjskoj stupio je uskočki pop I v a n M a l e š e v a c, koji je s Uskocima prebjegao na kršćansku stranu.² Tada je protestansku nauku u Beloj Krajini širio G r g u r V l a h o v i ć, koji je bio rodom iz Ribnika blizu Metlike.³ Ivan Maleševac ponudio se Vlahoviću za tiskanje ćirilovskih knjiga i širenje protestanske nauke u Žumberku i u drugim krajevima, u kojima su se u to vrijeme Uskoci iz Turske nalazili. Vlahović je to odmah dojavio Matiji Khlomberu u Ljubljani, koji je imao u svojim rukama sve niti organizacije. Ivan Maleševac bio je u proljeće 1561. god. kod Khlombera i ugovarao s njime o načinu tiskanja ćirilovskih knjiga i o šrenju protestantizma među Uskocima. Budući da se Khlomber nije mogao duže vremena odlučiti na kakvu ozbiljniju akciju, piše mu Vlahović pismo iz Metlike 17. maja 1561., u kojem ga podsjeća, da mu je uskočki pop, koji je nedavno bio u Khlombera, dojavio, da imade jednoga prijatelja u Veneciji, koji umije ćirilicu pisati, slova izrezivati, sve u tome pismu tiskati i da je u tiskanju posve pouzdan. Taj je slagar pisao uskočkom popu, da bi rado došao u Kranjsku. Potrebno je, da

protestantischen Literatur der Südslaven in den Jahren 1559.—1565. Wien (Carl Gerolds Sohn) 1874. — Dr. Franjo Bučar, Širenje reformacije u Hrvatskoj i Slavoniji u XVI stoljeću. Vijesnik hrv. zem. arhiva. Zagreb 1901.—1902. — Dr. Franjo Bučar, Povijest hrvatske protestantske književnosti. Zagreb (Matica Hrv.) 1910. — Dimitz August, Geschichte Krains II. p. 193—312. — Dr. Teodor Eltze, protestantski pastor u Ljubljani, publicirao je u »Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich« XIV., XXII. i god. 1895. više radnji. Isti je napisao: »Primus Trubers Briefe«, Tübingen 1897. i »Superintendenten der evang. Kirche in Krain«. Wien 1863. — Dr. Kovačić, Protestantizam u istočni Štajerski in Medjimurju. Trubarjev Zbornik, Ljubljana 1908. — Dr. Josip Gruden, P. P. Vergerij in njegov stik s slovenskimi deželami. Izvjestja muzejskega društva za Kranjsko 1909. p. 144 sl. — Dr. Josip Gruden, Doneski zgodovini protestanstvu na Slovenskim. Izvjestja muz. d. za Kranjsko 1907.

² Ruvarac u Jagićevom Arhivu god. 1903. p. 466—467 drži, da je Maleševac bio prije svoga dolaska u Žumberak prepisivačem knjiga u Trebinju (1524.—1546.), a poslije toga u Crnoj Gori i Plevlju.

³ Bijela Kranjska s Metlikom i Črnomljem spadala je u ovo doba pod crkvenu jurisdikciju zagrebačkih biskupa i bila je hrvatska (conf. Barle Janko, Nekoliko podataka za zgodovino belokranjskih župnij. Izvjestja muzejskega društva za Kranjsko god. 1901.).

po njega pođe u Veneciju pop Ivan. Radi nužnih izdataka za putovanje naskoro će Vlahović doći Khlomberu u Ljubljanu.⁴

Prije nego što je stigao Vlahovićev list u Ljubljanu, piše Matija Khlomber Ivanu Ungnadu, da je Ivan Maleševac bio u njega u Ljubljani 14 dana i da se vrlo veseli ćirilici, jer se nada da će se na taj način mnogo uraditi među narodom. Maleševac da je izjavio, da će drage volje prigrliti Luterovu nauku.

Kad je Khlomber primio pismo od Vlahovića, šalje ga odmah 28. maja Ungnadu s popratnim pismom, u kojem ističe, kako je uskočki svećenik naklon velikom pothvatu. On je pripravan otići u Veneciju i nagovoriti svoga prijatelja, da s njim krene u Urach. Maleševac ga je silno molio za novac, a on mu ih nije mogao dati. Radi toga je pisao Lenkoviću, da mu dade rovice za put u Veneciju, ali se Lenković boji cara i zato mu nije ni odgovorio. Khlomber u ovom pismu ističe, da će prvi posao biti tiskanje glagoljskoga katekizma ćirilicom. Na koncu javlja, da mu je dobro došla novčana pomoć koruških staleža,

⁴ Kostrenčić, Urk. Beitr. zur Geschichte der protest. Lit. op. cit. p. 30., 31. Kako je zanimiva pojava popa Ivana, tako je još zanimivija pojava njegova prijatelja, koji se nalazi u Veneciji i koji umije slagati knjige ćirilovskim pismom. Ovdje moramo imati na umu, da je Venecija dugo vremena bila središte slavenskog knjigotiskarstva. Kad su Turci osvojili Bosnu i Hercegovinu, pobježe pred njima u Veneciju Božidar Vuković, koji je vukao lozu od srpskoga despota Vuka, i ondje podigne s velikim troškom prvu slavensku tiskaru, u kojoj je neumorno radio od 1519.—1529. Pod starost se odselio u Hercegovinu, gdje je u Goraždi na Drini osnovao tiskaru i tiskao crkvene knjige. Pomoćnici Božidarovi bijahu od 1527.—1544. Juraj i Teodor Ljubović. Sin Božidarov Vićentije nastavi djelo očevo u Veneciji i natiska mnoge crkvene knjige. Kod tiskanja »Farizeovca« godine 1561. trudio se neki Stevan od Skadra. Na ovoga Stevana, koji je osnovao prvu tiskaru u svom rodnom gradu, a koju su u brzo Turci razrušili, mogao bi misliti Maleševac. On je bio s njim poznat iz Bosne, pa ga je htio na vlastitu ponudu poslati u Urach Trubaru. (Arhiv za povescnicu Jugoslavensku uredio Ivan Kukuljević Sakcinski I. Zagreb 1851. p. 121—147). Najvjerojatnije će biti, da Maleševac ovdje misli na svoga kasnijega druga popa Matiju Popovića. Bučar (Povijest hrv. prot. knjiž. p. 102) pogrješno tvrdi, da je Maleševac savjetovao Vlahoviću, da se ćirilovske knjige štampaju u Veneciji ili Metlici. Tiskar iz Venecije imao je poći u Urach i ondje štampati ćirilovske knjige, kao što se to vidi iz Vlahovićeve pisma Khlomberu 17. maja 1561. i iz pisma, što ga je Khlomber pisao iste godine 27. maja Ungnadu (Kostrenčić op. c. 30., 31., 36.).

koji su dali sto talira za hrvatsku tiskaru u Urachu. Iz ove svote odlučio je platiti put popu Ivanu u Veneciju.⁵

Da li je Maleševac u mjesecu maju krenuo u Veneciju i doveo odande svoga druga, to se ne zna, nego se zna, da je koncem augusta ili početkom septembra 1561. godine krenuo Trubar, koji je na poziv kranjskih staleža međutim stigao u Ljubljanu, s Bošnjakom Ivanom Maleševcem i Srbinom Matijom Popovićem u Urach.⁶ Međutim naskoro se Trubar jako razočarao u čitavom ovom pothvatu. Uskočki popovi nisu znali izrezivati, ni tiskati ćirilovskih slova, budući da su bili posve neuki kaluđeri. Osim toga došlo je po svoj prilici između njih i protestanata do vjerskih prepiraka. Maleševac i Popović ostali su u Urachu samo dvadeset nedjelja i vratili se preko Ljubljane kući bez ikakva uspjeha.⁷ Trubar javlja Ungnadu iz

⁵ Kostrenčić, Urk. Beitr. 35—37.

⁶ Prije uskočkih popova nudio se protestantima neki Dimitrija, koji je govorio, da je Srbin i da je bio šest godina bilježnikom carigradskog patrijarhe. On je uvjeravao vode protestanata, da će katekizam štampati ćirilovskim slovima, ako mu se dade određena plaća. Budući da se ovo pismo rabi u Litavi, Rusiji, Moldaviji, Vlaškoj, Srbiji, Dalmaciji i Carigradu, to bi bilo dobro, da se na njem štampaju i protestantske knjige. (Kostrenčić, Urk. p. 39.) Ungnadov pouzdanik Ambrozije Frölich javlja iz Beča 24. juna 1561. o Dimitriji, da je s njim često raspravljao o ćirilovskim protestantskim knjigama, da ga je nastojao sklonuti, da pođe u Urach. Tamo će primati godišnje 100 forinata plaće i osim toga upoznat će se s učenim ljudima na visokoj školi u Tübingenu i s vremenom dobiti na toj školi lekturu iz grčkoga jezika i tako još veću plaću. Dimitrija veli, da je bio nekoliko mjeseci kod protestantskoga bogoslova Melanchtona, koji ga je poučio u pravoj i čistoj Luterovoj evandeoskoj nauci. Kad se nakon toga povratio u Vlašku, pala je na njega sumnja radi krivovjerja i narod bi ga spatio na lomači, da nije za vremena pobjegao. Dimitrija je htio i u Rusiji osnovati pravu crkvu i školu, ali i tamo je imao neprilika, jer su ga smatrali krivovjercem. (Kostrenčić, Urk. 42—44.) Kad je Dimitriji bila povjerena briga oko štampanja protestantskih crkvenih knjiga na ćirilovskom pismu, izjavio je da mora putovati u Špiš prema Prjašovu, a odanle u Sedmogradsku, da donese svoje knjige, bez kojih ne može raditi, i da će se za dva mjeseca vratiti. Međutim Dimitrija se nije vratio nego se odrekao Luterove nauke i postao carskim savjetnikom u Požunu. (Loesche G., Zur Melanchtons vierter Säkularfeier, Jahrbuch für Gesch. d. Protest. in Österreich 1879. apud Bučar op. c. p. 85. nota 2.)

⁷ Osim uskočkih popova bila su u društvu još dva glasnika i jedan Turčin (kršćanin iz Turske), koji je imao da izuči tiskarski posao u Urachu. Knjige uskočkih popova nosio je magarac. Putnici su putovali preko

Ljubljane 8. maja 1563., da je Matiju Popovića ubio jedan drugi uskočki pop. On da je to učinio, jer je sumnjao, da je Popović pristaša nove vjere.⁸ Kod ovoga ubojstva bo je ubojica teško ranjen. Ivan Maleševac ostao je i dalje u dodiru s Vlahovićem i obećavao, da će prenijeti iz Turske ćirilovsku tiskaru.⁹

Čitava akcija s Maleševcem i Popovićem bila je vrlo neozbiljna. Kaluderima je bilo stalo do toga, da na zgodan način izmame od protestanata novaca i da si pribave prijatelja u novom kraju.

Premda su protestanti štampali mnoge crkvene knjige ćirilovskim pismom, ipak nisu imali nikakva uspjeha među pravoslavnima. Glavni je razlog bio u tome, što su oni i onako u crkvi imali staroslovenski jezik i što se narod nije mogao tako lako navesti na novotarije živeći svojim starim patrijahnim vjerskim životom.¹⁰

Kranja, Sv. Mohora, Dravograda, Innichena, Innsbrucka u Bavarsku. 16. septembra stigoše u Kempten. »Allda hat der lange uskokische Priester 20 Mass Wein ausgesoffen«. Na daljnjem putu »zu Memmingen hat der lang uskokische Priester zum Schlaftrunk elf Mass Bier augetrunken«. Odavde su krenuli preko Ulma u sam Urach. Trubar je morao za uskočke popove držati posebnu kuhinju, budući da oni nisu htjeli jesti nikakva mesa nego samo ribu. Svake nedjelje svoga boravka u Urachu primio je svaki u ime plaće po jedan forint. U ime potroška po jedanaest forinti. Na račun potpisali su svoja imena i stavili svoje pečate. Prvi se potpisao: »Mati Popović«. Na pečatu isto piše. Na gornjoj strani pečata na lijevo nalazi se osim imena i polumjesec sa zvijezdom. Drugi se potpisao: »Ioan Maleševac«. Na pečatu se vidi početno slovo prezimena. Za povratak dao je Ungnad kaluderima dva konja, a kao pratioca pridijelio im je Jurja Zvečiča (Dimitz, Gesch. Krains 254).

⁸ Eltze, Trubers Briefe 165., 142. apud Bučar 105. nota 2., 3.

⁹ Kostrenčić, Die Urkund. Beitr. p. 210. Vlahović piše Stjepanu Konzulu iz Metlike, da uskočki pop kani prenijeti tiskaru iz Turske. Zato se neka u Metliku pošalju ćirilovska slova iz Uracha, da se može nešto sitna tiskati. Međutim Maleševac nije nikada tiskare prenio, jer o njoj nema traga ni u Metlici, ni u Žumberku.

¹⁰ Protestanti su 1561. tiskali ćirilicom Abecedarij i Katekizam; 1562. Razumni nauči i Artikuli; 1563. Prvi i drugi del novoga testamenta i Postilu, ali se te knjige, koje su štampane u velikim nakladama, nikako nisu mogle prodavati među narodom.

Liturgija i molitve Uskoka.

Poznati pisac Valvazor¹¹ opisao nam je neke liturgične običaje kod »Kranjskih Vlaha«. Popovi i kaluderi ne odaju rado ceremonije kod liturgije, a narod ih sam ne pozna. On je usmeno i pismeno molio više uskočkih popova, da mu protumače obrede kod službe božje, ali mu se niko nije odazvao. Pop u uskočkom gorju kod Svete Nedjelje nad Metlikom po imenu Novak Perušović obećao je, da će mu protumačiti vlaški obred u crkvi, ali nije ispunio svoga obećanja. Napokon ga je u to uputio Joakim Šobatović, kaluder u manastiru gomirskom na kranjskoj granici. Da bude posve siguran, da mu je kaluder sve dobro protumačio, zatražio je od njega malu ćirilovsku knjigu, u kojoj je sve našao onako, kako mu je Šobatović kazivao. Svaki uskočki pop i kaluder nosi uza se sebe ovakvu knjižicu, koja imade oko 10—12 araka. Ako je izgubi ili ako mu je tko ukrade, ne smije više liturgisati.¹²

¹¹ »Die Ehre des Herzogthums Crain von Johann Weichard Valvasor, Freyherrn, einer hochlöblichen Landschafft in Crain Hauptmann im Untern Viertheil und der königlich-englischen Societät in England Mitgliede. Laybach 1689. Zu finden bei Wolfgang Moritz Emdter, Buchhändlern in Nürnberg.« Tako glasi skraćeni naslov najvećega djela slavnoga historičara Valvazora. Djelo je razdijeljeno u petnaest knjiga. Na naslovnom listu veli autor, da je djelo »in reines teutsch gebracht auch auf begehren mit manchen beyfügigen Erklärungen, Anmerk- und Eerzehlungen erveitert durch Erasmum Francisci, des hochgräfl. Hauses Hohenloh und gleichen Rath«. Drugo izdanje ovoga Valvazorova djela priredili su I. Krajec, Vinko Novak i Josip Pfeifer u Novom Mestu 1877. god. Ovo izdanje svuda citiram tako da uz navod knjige dolazi u zagradu i broj sveske. Kolone na listovima označene su sa a i b. Uzgred spominjem, da je Valvazar prije ovoga djela izdao: »Topographia Ducatus Carniolae modernae mit 1 Titelbild und 316 Kupfertafeln. Laybach I. B. Mayr 1679. Za tim je izašlo djelo u Ljubljani god. 1861. »Topographia Archiducatus Carinthiae modernae« isto tako sa slikama gradova, mjesta i trgovišta. Godine 1688. izdao je u Nürnbergu: Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa. Veliki prijatelj Valvazarov bio je Pavao Vitezović. Pod svoje stare dane živio je veliki pisac oskudno i siromašno u Krškom, gdje je umro 19. septembra 1693. Svoju bogatu biblioteku od preko 10.000 svezaka prodao je 1690. zagrebačkom biskupu Ignjacu Mikuliću. Tako je položen temelj zagrebačke biskupske biblioteke.

Valvazor nikako ne voli žumberačkih Uskoka i zato je njegovo prikazivanje na mnogim mjestima izmišljeno.

¹² VII. (II) 490.

Uskoci ne imaju zvonova. Kad je vrijeme, da se ide u crkvu na službu božju, udaraju batinom po drvenoj daski. Kad koji kaluđer ili pop liturgiše, moraju mu posluživati najmanje dvojica ili trojica, a kad služi veliku službu, mora biti najmanje deset poslužnika. Liturgija traje po jedan sat, a velika još i dulje. Njihova hostija nije kao kod rimokatolika i protestanata nego oni ispeku tanki hljepčić po prilici šest do sedam palaca širok i udare na njemu na pet mjesta pečat. Ovaj hljepčić zovu »Peti clepci« — petohljepci. Valvazor je načinio bakreni otisak ovakve jedne prosfore. Znakove pečata: **HC-XG-HH-KA** tumači: »Jesus Christus nakersto i kersti Adama« — — Isus Krst na Križu i krsti Adama. Ovo je tumačenje posve izmišljeno i vidi se, da Šobatović nije baš dobro poznao istočne liturgije. Riječi pečata na prosfori znače: *Ἰησοῦς χριστός Νικᾷ* — Isus Krist pobjeđuje. Prema jednom starom piscu dao je Konstantin Veliki nakon pobjede na milvijskom mostu u gradu Rimu podignuti tri krsta, od kojih je jedan nosio napis: *Ἰησοῦς*, drugi *Χριστός*, treći *Νικᾷ*.¹³ Prema tim krstovima stoje na prosfori u grčkoj liturgiji pomenuta slova u obliku križa.

Proskomidiju opisuje Valvazor ovako: Kad kaluđer ili pop ide služiti liturgiju, izreže s maleninom, šiljastim i oštrim nožićem srednji dio prosfore i to se zove: Isus Hrist, t. j. Isusu Hristu u čast. Zatim izreže iz drugoga pečata kod znakova **HH-KA** u obliku trokuta česticu, koja se zove Bogorodica, t. j. našoj dragoj Gospi, Bogorodici u čast. Od trećega pečata izrezuje malene u obliku trokuta čestice i to tako, da na gornjoj polovici kod slova: **HC-XG** izreže šest čestica, kod slova **HH** dvije, a kod **KA** samo jednu. Te se čestice zovu devet korova andeoskih. Kod trećega dijela prosfore izrezuje isto tako trokutne male čestice, koje se zovu: Živi, t. j. za žive. Ovih čestica toliko izreže, koliko se hoće sjetiti živih u liturgiji. Napokon izreže čestice iz petoga dijela za mrtve.

Prema Valvazorovoj slici stoji Bogorodičina čestica na desno, devet korova andeoskih na gornjem obrubu »Isusa Hrista«, a živi i mrtvi okolo agneca bez reda, dok bi morala

¹³ J. Goar, Euchologion sive rituale Graecorum² (Venitiis B. Javarina 1730.) p. 99 seq.

Bogorodica stajati na desno, devet korova andeoskih u tri reda na lijevoj strani agneca, živi ispod agneca u prvom redu, mrtvi u drugom redu, a u sredini čestica za činodejstvitelja.

Valvazor veli, da ono, što je ostalo od petohljepca, zovu »Nafora«. To je posteljica Isusova, u kojoj je ležao. Ovu naforu razreže svećenik na malene komadiće, od kojih jedan dio metne u kalež i kad se služba svrši, okreće se sa zdjelicom i žličicom, koja u njoj stoji i govori glasno: »Dur je tasch, hodi sem« — Ko je na tašte, neka pristupi amo! Iza toga daje svakome od razrezane »Nafore« mali komadić u usta.

Ili Šobatović ili Valvazor sve su ovdje pobrkali. Svećenik u grčkoj crkvi iza zaamvonske molitve (*εὐχὴ ἐπιτάμ βωρος*) daje vjernicima blagoslovljeni hljeb (*ἁγιασμένον ἄρτον*), koji imade zastupati svetu pričest za one, koji nisu bili pripravnici. Ovaj je običaj uveden u crkvi od pape Pija, koji je umro oko 154 g. On je naložio, da svaki svećenik od kruha, što su ga vjernici donijeli u crkvu na službu božju i što ga svećenik nije upotrijebio u liturgiji, razreže na komadiće na čistoj zdjeli i da ga poslije službe dade onim vjernicima, koji se nisu pričestili. Antidoron ili eulogia dvostruki je: javni i privatni. Javni je, koji se dijeli nakon liturgije, a privatni, što ga biskup šalje pojedincima u znak ljubavi i jedinstva. Blagoslovljeni hljeb nosili su sa sobom putnici, da se očuvaju od nesreća. Između njega i svete vode bila je sličnost.¹⁴ Danas vjernici ne donose u crkvu hljebova, nego svećenik sam pripravlja profore, izreže iz njih, što je potrebno za liturgiju, a ostatak dijeli među vjernike. Anafora (*ἀναφορά*) znači žrtvu, prikazani kruh (kruh za žrtvu blagoslovljeni) i u tom smislu imade jednako značenje kao i *προσφορά*.¹⁵ Danas se upotrebljava riječ anafora za one dijelove prikazanoga kruha kod liturgije, koji nije konsekriran nego koji se kao posvećeni hljeb narodu dijeli.

U gornjem opisu Valvazor ne opisuje pričesti, koja se dijeli žličicom iz kaleža, nego dijeljenje anafore. Isto su tako svećenikove riječi izmišljene.

Osam početka proskomidije spominje Valvazor od liturgijskih dijelova još toplotu, konsekraciju i svećenikovo odijelo.

¹⁴ Goar op. cit. 132., 133.

¹⁵ Buchberger, Kirchliches Handlexikon I, 200.

Svećenik liturgiše u bijelom, prtenom odijelu, koje imade ๓๓ sebi razne boje. Iza njega stoji poslužnik, koji nosi na glavi dugu kapu, prekrštenih ruku na prsima, a drugi poslužnik donosi duhovniku kod prikazbe u jednom krugliču tople vode s tako žalosnim licem i pogledom, kao da ide na smrt. I ostali su poslužnici isto tako tužni. Razlog ove njihove tuge je u tome, što hoće da pokažu, kako im razapinjanje Isusa na križ živo pred očima stoji. Toplu vodu dolijevaju zato, jer vino i voda označuju u liturgiji krv Isusovu, što je na križu iz njegova srca potekla. Budući da je ona krv na križu bila posve topla, mora biti voda vruća, da upravo vrije. Kod konsekracije govori svećenik: »Sueta Sueti?« a poslužnik odgovara: »daj ga nam Bog!« Vjernici, koji slušaju službu, prigibaju se tijelom prema zemlji (metanija), koliko im je samo moguće, tako da se glava dotiče poda. Oni se udaraju u prsa i govore: »O Boog! O Boog!«

I ovdje su Šobatović i Valvazor mnogo toga pomiješali. Topla voda (*τὸ ξέον*) ne ulijeva se u čašu kod prikazbe nego neposredno pred samom pričesti svećenika iza »Jedin svjat«. Dolijevanje tople vode tumačilo se na razne načine. Sveti German, carigradski patrijara, kaže: kao što je iz bedra Isusova na križu potekla topla voda i krv, tako u svetoj žrtvi mora biti voda topla, da označi žrtvu Isusovu na križu. Drugi tumače toplotu kao silazak Duha Svetoga.¹⁶ Valvazor je krivo stavio pretvorbu na riječi: »Svjataja Svjatim«, koje dolaze neposredno prije pričesti, a daleko stoje iza konsekracije. Odgovor poslužnika je izmišljen, a narod još i danas u crkvi prilikom pretvorbe govori razne uzdisaje.

Svakidašnja molitva Uskoka je Očenaš i Bogorodice Djevo. Očenaš je zabilježio ovako: »Oče naš, ize jesi na nebesu, nasveti se ime tvoje, napredet carstvo tvoje, da bodet volja tvoja, jako na nebesi i na zemli, hleb naš nasoštni daž nam danas i ostavi nam dolgi naše jakože i me ostavljamo dolžnikom našim i navavedi nas va napast, no izbavi nas o tlakovago (lukavago) Amen«. Na sve velike praznike mole Vlasi u Kranjskoj ovu molitvu: »Imeni Oca, Sina, i Duha Svetega

¹⁶ Goar, op. c. 127—129; Nic. Nilles, *Kalendarium manuale utriusque ecclesiae* (Oeniponte 1897.) II. 480 p.

Amen. Otac naš, na nebesi sidiš, pavsod vidiš, ča se godi, pošli nam Petra i Pavla. Ča ti dobri moži čine, pri tom hoćemo biti Amen.« Na večer na te blagdane mole ovako: »Hodimo spat, Boga zvat vsako noć na pomoć. Trubi trubislava božija kralj, nebeski iz neba ide, sve sveće sobom vodi tamo dolje na podolje, kir ovčari ovce pasu. Ovce Boga ne poznaše. Bolje se ne roditi kakor peklu prebivati, tužnu pismu prepisati. Alleluja alleluja. Pomozi nam sveta Nedjelja i sveti Juraj oružnik, kir nam pravi put po zeleni travici, k eni vodi toplici, kir Diava Marija bele ruke umiva, černe oči ispira, grešne duše napaje.¹⁷

Uskočki popovi i kaluderi.

Valvazor (Die Ehre des Herz. Crain VII. (II.) 482—491) spominje, da u Kranjskoj zovu Uskoke gledom na vjeru »Starovjerci«. Rimska ih crkva smatra raskolnicima, jer oni ne priznavaju vrhovne vlasti pape u crkvi. Osim toga ne vjeruju, da se nekvasni hljeb može posvetiti u liturgiji. S katolicima se ne slažu i u tome, što ne vjeruju, da Duh Sveti izlazi od Oca i Sina, nego samo od Oca, premda se krste u ime triju osoba. Njihova najviša crkvena glava je nadbiskup, kojega oni zovu »Lashkiga sinoga upetzij nahercegovina«. Nadbiskup redi ostale biskupe, a biskupi opet svećenike. Od popova postaju kaluderi.¹⁸

Na slovenskoj strani zovu još i danas Žumberčane starovjercima, dok se sami Žumberčani ne zovu tako. Izvještaj o vjeri Uskoka primio je Valvazor od Šobatovića, gomirskoga monaha, koji su baš u ovo vrijeme vodili bezobzirnu borbu protiv crkvenoga jedinstva. Zato on u čitavom ovom poglavlju i ne govori o uniji. Međutim važno je to, da on izričito spominje, da žumberački Uskoci ne imadu u Kranjskoj svoga biskupa, nego da u Hrvatskoj uvijek jedan njihov biskup rezidira kod Svetoga Križa. Dok je pisao ovo poglavlje, nije bilo tamo biskupa, jer je biskupska stolica bila ispražnjena nakon smrti biskupa Pavla Zorčćea. Žumberački su Uskoci dakle nesumnjivo potpadali pod ujedinjenu marčansko-svidničku eparhiju i priznavali

¹⁷ VII (II) 491.

¹⁸ ibid. 483a.

su ne samó biskupe pred Zorčićem nego i samoga Zorčića, koji je bio najveći zatočnik crkvenoga jedinstva.

Budući da Uskoci za sada nemaju svoga biskupa kod Sv. Križa, moraju oni, koji hoće da postanu popovima, ići u Veneciju k grčkom patrijarhi, da ih redi.¹⁹ Grčki patrijarha u Veneciji bio je ujedinjen sa Svetom Stolicom.

U vrijeme Valvazarovo nijesu »vlaški« monasi u Kranjskoj imali svoga manastira nego se njih tridesetorica nalazila u manastiru u blizini Ogulina (Gomirje). Kako se vidi, Valvazor nije znao za manastir Marču. Monasi ne smiju kroz cijeli život jesti ni mesa, ni onakvih riba, koje imaju u sebi krv. Rake i ribe bez krvi smiju jesti u dane izvan posta, a u postu samo u subote i nedjelje. Jaja i sve, što je masno, ne smiju da jedu. Na dane izvan posta smiju začinjati s uljem. U postu kuhaju bob, grašak, leću i zelje na vodi, među unutra soli i octa. Kad nemaju octa, poliju jelo sa rasolom. Neki od monaha ne će da jedu ni boba, jer se boje, da se ne bi omrsili s crvima, koji se u bobu nalaze. Post pada pred Uskrs i traje 8 tjedana, pred Božićem poste 6 tjedana, a prije svake svetkovine Bogorodice 15 dana, prije svake četvrti godine 8 dana. Isto tako poste po 8 dana pred praznikom Sv. Mihalja i Sv. Petra i Pavla. I drugim svecima na čast poste. Osim toga poste kroz čitavu godinu u ponedjeljak, srijedu i petak.²⁰

Monasi sijeku drva i rade u polju i vrtu. Tako barem izgladne i mogu da jedu svoju sromašnu hranu. Kad koji monah što sakrivi, ako imade oko 20—30 godina, dobije šiba, ako mu je 40—50 godina, dobije batinom po ledima, a ako je star šezdeset godina i više, mora moliti nekoliko tisuća Očenaša i Bogorodice Djevo, dok drugi jedu. Samostana kaluderica u ovim stranama nema, nego stanuju po dvije, po tri zajedno u jednoj kući prema pravilima reda Sv. Vasilija.²¹ Ako se dogodi, da koji kaluđer koga ubije ili daje ubiti, ne smije kroz cijeli život služiti liturgije.²²

¹⁹ Valvasor, Die Ehre des Herzog. Crain VII (II) 484 b.

²¹ ibid. 487.

²⁰ ibid. 484.

²² ibid. 487 b, 448 a. Uskočki popovi ne poste tako strogo kao kaluderi, jer u posne dane smiju da si priređuju jela sa uljem iz drva ili oraha.

Uskočki se popovi žene: Zaručnica ne može biti udovica. Ako umre svećeniku žena, ne može se po drugi put ženiti.²³

Otmica i udaja, krštenje djece, ispovijed, običaji kod smrtne postelje i pogreb kod Uskoka.

»Čim se koji Uskok ili Vlah malo obogati i hoće da se oženi i čim njegovi prijatelji doznadu za jednu neudatu žensku glavu, naime pristalu djevojku (jer oni ne pitaju za udovice), to ne čini kod ženidbenih uprosa ceremonija. Ako roditelji na prvu prošnju ne obećaju svoje kćeri i ne će da pristanu, to dođe katkada prosac sa pet ili deset konja, a prema potrebi u većem ili manjem broju, i ugrabi sa silom onu, koja mu je srce zarobila tako, da se o takvom otmičaru može reći u pravom

Na neposne dane smiju jesti meso. I svjetovnjaci strogo poste. Radije će dati glavu i život svoj nego da bi post prekršili. Pred pričesti poste 30 do 40 dana. Krvi ne smiju jesti. Zato su im zabranjene zadavljene i utučene životinje, iz kojih nije krv istekla. Isto tako ne smiju jesti onoga, što je žensko čeljade zaklalo, jer samo muškarac ima pravo da kolje životinje. Zabranjeno im je jesti ptice, koje se hrane iz svojih čaporaka. Isto tako ne smiju jesti mesa od životinja, koje nemaju razdvojenih papaka i koje ne preživaju. Zečije meso ipak smiju jesti, jer zec preživa kao vol. Radi toga imadu Uskoci u Ljubljani svoju posebnu gostionu, gdje znadu, što smiju, a što ne smiju jesti (VII 485).

²³ ibid. VII. (II) 484a. Valvazor veli: »Darum hüten solche popen ihrer Veiber ja so fleissig, als ihrer Augäpfel, damit sie ja kein unsauftes Lüfftlein anwehe und plegen derselben aufs beste, als wie eines guten köstlichen Veins, dessen man wohl wartet und oft darnach siehet nur eines so lieblichen Truncks desto länger zu geniessen, auf dass nemlich ihre liebe Weiblein desto länger leben mögen« (VII, II, 484a). Valvazor imade sliku jednog uskočkog popa i kaludera. Kaluder ima na glavi široki šešir, duge vlasi i bradu, obučen je u mantiju, a pop imade duge vlasi, na glavi kapu kamilavku i mantiju (VI, II, 296). Isti pisac pripovijeda s nekom nasladom, da uskočki popovi i kaluderi mnogo drže do znakova. Imadu ih uza se priličnu hrpu i prodavaju ih drugima za skupe novce, jer vjeruju, da su oni od pomoći u raznim prilikama. To je vlaško praznovjerje, a možda je i samo vraćanje s tim spojeno. Tako je u Žumberku bio jedan pop, koji je u kablu punom vode pokazivao, što je ko želio da znade. To se bez svake sumnje događa s vrazjom vještinom, premda i drugi Uskoci misle, da je to duhovno djelo. Takvih lijepih svetaca imade među njima još više. I nekoji popovi imadu žene, koje se bave vraćanjem, znadu prošlost i sadašnjost, krađe, ženidbe, sreću i nesreću i slično. Prorokuju iz raznih trava (VII, II, 488—491).

smislu, da je uzeo ženu. Kod toga prije svega traže priliku i vrijeme, kad je djevojčin otac, braća ili stričevi na granici ili ih inače kod kuće nema, da ne nastane među njima boj i prolijevanje krvi. Radi toga dolaze oni noću. Ako ukućani ne puste djevojku s lijepa, da pođe s njima, navale na kapiju i na kućna vrata, provale u kuću, pograbe s nasiljem mlado stvorenje i odvedu ga bez blagoslova roditelja.« S otetom djevojkom idu otmičari dvije ili tri milje daleko k popu ili kaluderu, koji mora odmah obaviti vjenčanje. Ako žumberački kapetan dozna za otmicu, moraju svi oni, koji su sudjelovali kod nje, platiti veliku globu.

Budući da je prema priznanju Valvazorovom bilo odmah vjenčanje nakon otmice, to se ove otmice djevojaka nemaju smatrati jednakim ostalim otmicama, kod kojih momak i djevojka duže vremena žive nevjenčani. Međutim, čini se, da je i ovaka otmica kod žumberačkih Uskoka bila velika rijetkost, jer Valvazor iza otmice odmah govori o redovitoj ženidbi i udaji kod Uskoka. Zaprošenu djevojku vodi djever na konju u crkvu zakrita lica. Oko glave joj se omotaju ručnici, da ne vidi, kamo jaše, da se ne bi kući povratila. U crkvi skida maramu s lica.²⁴

Uskoci davaju krstiti svoju djecu, kad su prilično stara i odrasla. Prije tridesete godine ne ide niko na ispovijed. Oboli li ko na smrt, mora se sam prati, da bude čist pred Bogom. Kod smrtne postelje vode Uskoci smiješne i lude razgovore. Oni vjeruju, da kad umre bolesnik, da će anđeli na drugom svijetu nositi pred njim njegova slavna djela. Jedan će nositi pušku i sablju, s kojom se viteški borio protiv Turaka, drugi ono, što je pokojnik u okršaju s nekrstom zarobio, drugi opet škopce, ovce, jarce, koze, kobile i konje. Kod smrtne postelje govore Uskoci bolesniku i o njegovim slavnim djelima, da tako lakše umre. Valvazor tvrdi, da Uskoci nemaju groblja, nego pokapaju svoje mrtve, gdje stignu. Pokraj mrtvacu meću komadić kruha, maleni novac, soldu ili jedan groš, a katkada i jedan filir. Na glavu i noge mrtvacu postave dosta teški kamen, da se ne vrati s onoga svijeta i da ne luta naokolo. Popu iii

²⁴ Valvazor, Die Ehre des Herzog. Crain VI, IIB, 293b, 294a.

kaluderu mora se dati četiri forinte za službu Božju i tako je pogreb svršen.

Kad umre malo dijete i kad ga nose na groblje, nosi majka kolijevku djeteta na glavi. Kad dijete zatrpaju zemljom, počne majka naricati i proklinjati smrt, što joj je ugrabila dijete, od kojega bi mogao biti dobar junak. Svoje tužbe na smrt svršava ovako: »Ti ljuta, nezgrapna, divlja, mrska, strašna, nezasitna smrti! Ti si mi dijete ugrabila i požderala! Na tu imaš kolijevku! Požderi i nju, da se, Bog daj, zadavila! Zatrpaj njome svoja usta, da ti se, Bog daj, zubi polomili!« Iza toga baci kolijevku na grob i zgazi je nogama.²⁵

Kršćanska živa vjera i kršćanska svijest žumberačkih Uskoka odrvala se navalama protestantizma. Naskoro ćemo vidjeti, kako će se baš ovaj kraj radi istoga razloga ujediniti sa živom katoličkom crkvom. Žumberak je u svojoj nutrinji bio zreo za sveto ujedinjenje. On će ga privatiti i ne će se ga odreći kraj svih navala protivnika. Kao što su žumberačke gore gorde, kao što su njegove pećine čvrste, tako će i unija u Žumberku biti gorda i čvrsta. Ovaj mali kraj davati će primjer svim južnim Slavenima, kako treba da žive u pravoj kršćanskoj ljubavi i snošljivosti. Svima južnim Slavenima dovikuje on, da smo vjerski po nepravdi razdvojeni, da je Bizant bio vazda slavenski krvni neprijatelj, a rimske pape da znadu spojiti svetinju istočno-slavenske crkve sa svetinjom istine.

PRVI MARČANSKI VLADIKA SIMO VRATANJA (VRETANJIC).

Petar Domitrović i Simo Vratanja.

Martin Dubravić, rimokatolički svećenik u Ivaniću, javlja zagrebačkom biskupu Petru Domitroviću, 25. marta 1611. god., da je bio s Markom Doktorićem kod vladike Sime Vratanje, koji je u prisutnosti Ivana Peršinovića, Damjana i Pavla, vlaških vojvoda, i nekoliko odličnih Vlaha razložio biskupovu poruku i pročitao njegov list, što ga je Vlasima pisao. Vlasi su spremni udovoljiti želji biskupovoj, ali prije svega moraju da dobiju za to privolu nad-

²⁵ Valyasor, Die Ehre des Herzog. Crain VI, II 294b, 295.

vojvode i svojih komesara.²⁶ Pismo glasi u cijelosti: »Reverendissime Domine, Domine, pater et patrone in Christo colendissime! Heri una cum Domino Marco Doctorichio fuimus apud Reverendissimum Dominum Simeonem, ubi praeterea interfuit Dominus Ioannes Piersinovich, Damianus et Paulus vovoda, cum aliquot ex praecipuis. Reverendissimus Dominus Simeon voluntatem Reverendissimae Dominationis Vestrae exposuit ac perlectis illis litteris ad Valachos per Reverendissimam Dominationem Vestram conscriptis haec unanime responderunt: Se milatenus bonae voluntati et sincero amori Rev. Dom. Vestrae reluctari nec posse nec debere, verum circa desiderium suum se proprio motu nihil posse constituere, tum ne ingratitude incurrant notam in eo, quod tam a serenissimo archiduce, quam a provincialibus Styriae et ex Turcarum servitute sint educti et amona, necessitate in principio aliquandiu sublevati et de facto plerique eorum gaudeant stipendio; tum ne sibimet ipsis inferant nocumentum in eo, quod si sponte ad tales, quamvis honestas et acceptabiles, condescenderent conditiones, ne tam serenissimus archidux quam provinciales indignatione iuste illis auferant stipendia, quibus ademptis magnum sentirent et honoris et utilitatis incomodum. Quare Rever. Dominus praelatus agat cum dominis comesariis. Quidquid enim cum ipsis concluderit, nos alacri complectemur animo.

Hoc est responsum Valachorum, quod ab initio ex ore ipsorum resonuit. Idcirco cum sint prompti obtenta dumtaxat sine detrimento suo conventionis facultate, Rev. Dom. Vestra apertis procedat oculis, ne ab aliquo alio hoc intertubetur negotium. Valeat Rever. Dominatio Vestra, cui Deus ter omnipotens omnia concedat prospera. Datum Ivanich, die 25. Martii. Reverend. Dominationis Vestrae humillimus Martinus Dubravitus, sacerdos in Ivanich.«

Da se uzmogne razumjeti ovo pismo, treba imati pred očima događaje, koji su se dogodili na koncu šesnaestoga i u početku sedamnaestoga stoljeća na granicama prema Turcima.

²⁶ Original ovoga pisma nalazi se u: Acta archivi episcopatus almae ecclesiae Zagrabiensis. Epistolae ad episcopos Zagrabienses vol. I. n. 56. Ovaj je list važan za povijest unije i sačinjava prvi dokumenat o njoj. Na žalost nije označena godina, kad je pismo pisano. Međutim sigurno se dade zaključiti, da je pisano 1611. g.

Nakon poraza Turaka kod Siska (1593. god.) nastala su među kršćanima pod njihovom vlasti ne samo vrijenja nego i otvorene bune. Protiv kršćanske granice postavili su Turci svoju granicu, koju su čuvali većinom pravoslavni kršćani. Sa ovim kršćanima na samoj granici i iza granice u unutrašnjosti stajali su carski zapovjednici u neprestanom dodiru. Oni su nastojali da ih privedu na kršćansku stranu, da tako ne samo oslabe tursku granicu nego da dobiju dobre vojnike u obrani protiv Turaka. Ova je akcija osobito ojačala, kad je za zapovjednika slavonske granice postavljen Herberstein, za zapovjednika hrvatske granice Lenković (1594.), za bana Ivan Drašković i za upravitelja pograničnih zemalja nadvojvoda Ferdinand (1595.). Njima je pošlo za rukom, da se dosta veliki broj pravoslavnih kršćana naselio u varaždinskom generalatu. U karlovačkom i varaždinskom generalatu bilo je u početku sedamnaestoga vijeka oko 60.000 duša.²⁷ Sa doseljenicima su došli i kaluderi, ali nije bilo uredne duhovne pastve niti crkvene organizacije.²⁸

²⁷ Theiner: Vetera Monum. Slav. Merid. II. 116. Apostolski nuncij Petar Antonije piše iz Graca 10. decembra 1611. g. kardinalu Borghesiu c Simi Vratani i među ostalim: »Ha sotto la sua cura 60.000 anime in circa ...«

²⁸ Prvi pravoslavni biskup, koji je došao na kršćansku stranu, zvao se Vasilije. 5. oktobra god. 1595. piše iz Varaždina pismo nadvojvodi Ferdinandu general Herberstein, u kojem javlja, da je nedavno uskočio u Križevce vlaški biskup, koji je postavljen za vladiku u sandžaku požeškom i cerničkom. Kad ga je pitao, zašto je uskočio na kršćansku stranu, odgovorio je, da je kršćanima među Turcima svaki dan sve gore. Ne samo da ih robe, da im uzimaju žene, djecu i kćeri nego su počeli sumnjati u kršćane na granici, da oni sve dojavljuju carskim zapovjednicima i da tako oni gube zaposjednute zemlje. Ako nađe na kršćanskoj strani utočišta, spreman je dovesti odmah 40 iskusnih uhoda. Herberstein ističe, da stari vlaški biskup imade ugleda i dobro političko poštenje. Premda je on imao lijep imetak u Turskoj, jer posjeduje u Remetama kod Orahovice kuću i osim toga imade od svojih vjernika u požeškom i cerničkom sandžaku lijep prihod ne samo od stalnoga godišnjega prihoda od svake kuće nego i od vjenčanja i rastava braka (von ehe copulir und widerscheidung sonderbare renumerationen gehabt — dissolubilitas vinculi matrimonialis bila je dakle tako raširena, da se biskup pred generalom hvali, koliki dohodak imade od toga posla), ipak je iz ljubavi prema kršćanskoj vjeri sve to ostavio. Radi toga mu je dao pasuš, da se može slobodno kretati. Herberstein izvješćuje ovom prilikom nad-

U to vrijeme sjedio je na zagrebačkoj biskupskoj stolici učeni i pobožni biskup Petar Domitrović (1611—1628), za kojega je napisano u šematizmu zagrebačke nadbiskupije, da je rođen od roditelja grčkoga obreda i to u Oštrcu.²⁹ On je za doseljenike imao i razumijevanja i ljubavi i počeo je da radi na velikom djelu ujedinjenja crkvi sa svom nesebičnosti tražeći svuda samo slavu božju i spasenje duša.

Najbolji pomagač Petra Domitrovića bio je Martin Dubravić, tadašnji župnik u Ivaniću, koji je po rodu bio i sam grčkoga obreda iz okolice Ivanića. Kao rimokatolički župnik i svećenik za njemačku posadu u Ivaniću bio je obljubljen među svojim zemljacima.

Na teritoriju varaždinskoga generalaža nalazio se u ovo vrijeme vladika Sime Vratanja. Prema uputama zagrebačkoga biskupa stupio je s njime u dogovore Dubravić i brzo ga pre-

vojvodu, da bi već prošle godine godine bili prebjegli na kršćansku stranu mnogi pravoslavni kršćani, da nije carska vojska onako slabo prošla kod utvrde Đura. Preporuča, da se uzmu od vlaških prebjeglica dobri kolauzi, koji će dobro doći pri navali na Viroviticu. Na koncu preporuča, da se biskupu dade plaća jednoga vojvode iz ratnih prištednja. (Jug. Akad. Coll. Lopašić. Izvor: Bečki arhiv Croatic 1595. oktobar, fasc. 33.) Nadvojvoda se razveselio radi ovoga bjegstva i piše Herbersteinu 19. oktobra iz Graca, da se biskup imade smjestiti ne u Varaždinu, nego u Križevcima. S njime treba postupati, kako se dolikuje njegovoj velikoj časti. Isto tako imade se postupati s njegovim pratiocima. Kolauzi, koje je on preveo, neka se razmjeste po raznim utvrdama, a biskupu se na službu neka ostavi toliko ljudi, koliko je potrebno. Nadvojvoda traži, da biskup dode što prije k njemu u Grac. (Jug. Akad. Coll. Lopašić. Izvor: Concept među Croatic 1595. oktobar, fasc. 33.) Poslije 27. oktobra dozvolio je nadvojvoda biskupu plaću krajiškoga vojvode.

O ovome se vladiki dalje ništa ne zna. Sigurno je to, da je on mnogo radio oko preseljenja pravoslavnih kršćana na kršćansku stranu i da je bio na čelu i duhovne pastve među njima.

²⁹ Thomas Kovačević (Catalogus praesulum Zagrabiensium. Arhiv Jug. Akad. II. a. 70) tvrdi, da se Petar Domitrović rodio u Ivaniću na biskupskom dobru. G. 1595. 3. maja započeo je bogosloviju studirati u Bologni. Ovaj će navod biti vjerojatniji nego tvrdnja šematizma, jer se iz svega vidi, da Domitrović izvrsno pozna prilike u Ivaniću. Osim toga u Oštrcu i okolici nema danas grkokatolika, koji bi nosili prezime Domitrović. Otac Domitrovića služio je na biskupskom imanju i tako ga je biskup Gašpar Stankovački (1587.—1596.) kao nadarenog mladića dao u škole.

dobio za ujedinjenje. Uz vladiku su pristali i predstavnici naroda, kojima je Domitrović pisao pismo. Oni su samo tražili, da se o ovoj cijeloj stvari obavijesti nadvojvoda u Gracu, da ne bi imali kakvih neprilika od svojih zapovjednika i nadvojvode Ferdinanda. Međutim nadvojvoda je dobro poznao Simu Vratanju. On je izdao 23. marta, dakle dva dana prije Dubravićeva pisma na zagrebačkoga biskupa, patent, u kojem priznaje Vratanju vladikom i dušpastirom Vlaha i Rasciana, da se po njegovom radu i marljivosti iskorijene iz doseljenoga naroda svakakve čudnovate zablude i zabranjena praznovjerna mišljenja, koja se protive katoličkoj crkvi i kršćanskoj savjesti. Svaki, bio muško ili žensko, koji bi se držao takvih praznovjerja i krivovjerja, imade se kazniti duhovnim kaznama prema svome zločinu. Vratanja je dakle zamolio Ferdinanda, da ga prizna vladikom i obavijestio ga zajedno s Domitrovićem o svome naumu i o započetoj akciji oko ujedinjenja. Nadvojvodin pristanak je bio potrebit radi toga, da zapovjednici na granici ne čine neprilika. Ferdinand ne spominje izričito Uniju nego je pretpostavlja kao gotovu činjenicu i traži od Vratanje, da iskorijeni u narodu krivovjerje i praznovjerje.³⁰

Iz ovoga se vidi, da se Dubravić i Domitrović u radu oko ujedinjenja nisu oslanjali ni na kakvu silu, ni na kakvu politiku. Nisu se oslanjali na hrvatske velikaše, jer su oni vazda bili protivni doseljenicima radi svojih dobara i radi toga, što im nisu htjeli biti kmetovi. Nisu se oslonili niti na zapovjednike na granici. Narodne vojvode morale su naknadno tražiti, da se njihov korak za ujedinjenje odobri od zapovjednika, jer su se

³⁰ Archivum almae ecclesiae Zagradiensis. Politica vol. I. 85. 6/85. To je savremeni apograf originala. U istom arhivu nalazi se i latinski prijevod ovog dokumenta. Ferdinand ističe: »Und ob wir gleich wohl dem Ehrwürdigen, vnseren lieben andächtigen Simeon Vretanja, als der Wallachen und Rascianer angemelten Orthen (an den Crainerischen Confinen als in Crabatten und Windischland nidergerichteten und wohneneden Wallachen) fürgestellten Bischoff und fürnehmen Seel Sorger den drey und zwanzigsten tag Marty dess nechst verstreichenen Jahres ein Solches Patent ertheilt, damit durch seinem Fleiss und eyfrige bearbeitung allerley wunderbarliche im schwung gehende vngebührende Ihtumben vnd verbottene abergläubige opinionones, So der wahren Catholischen Kirchen und dem Christlichen gewissen allerdings zu wider, nicht allein gänzlich ab — und eingestelt...«

bojali, da ne izgube radi toga svojih plaća. Prema tomu je jedna historijska neistina, kad se tvrdi, da je unija plod austrijske politike i da je ona nastala pod austrijskim bajunetama. U toku ove rasprave vidjet će se, da je u mnogo slučajeva baš protivno istina, da je Austrija protiv unije radi političkih pitanja i da je dopuštala da se ujedineni nemilice gone, da ne bi povrijedila pravoslavni. Tako je spaljen samostan Marča na očigled carskih zapovjednika, da radi toga nikad nitko ne bijaše kažnjen. Tako su se pobornicima oko ujedinenja sa strane vojničkih vlasti činile mnoge zapreke.³¹

Unija, koja je počela da cvjeta u gornjoj Hrvatskoj, nije bila osamljeni pojav onih vremena. To je bila opća želja kršćana, koji su u ono teško doba težili za ujedinenjem crkvi u borbi protiv turskoga nekrsta. Pečki patrijara Ivan šalje dva svoja monaha papi Klementu VIII. s pismom, u kojem traži pomoć protiv turskih zuluma i želi ujedinenje sa Svetom Stolicom. Papa mu odgovara 10. aprila 1598. i veli, da je primio njegov list s velikim veseljem. » Jucundum autem fuit nobis agnoscere pietatem tuam et devotionem, quam geris erga hanc sanc-

³¹ Sam dr. Aleksa Ivić, koji inače napada katoličku crkvu i uniju, mora da prizna ovo: »... ali u nastojanju, da unište srpsku šizmatičku crkvu, dolazili su biskupi (zahrebački) u sukob sa interesima graničarskih vojnih zapovjednika. Ovi zapovjednici su redovito posredovali između ratnog saveta odnosno austrijskog vladara i Srba pri seljenju njihovu sa turskog na austrijsko zemljište. Da bi predobili Srbe na seobu, obećavali su im zapovednici graničarski i primali su na sebe obavezu, da u novoj domovini njihova vera ne će biti izvrgnuta nikakovim neprilikama. Ali nije samo ovo garantovanje slobodnog ispovedanja vere pri seljenju srpskom rukovodilo krajiške generale, nego je i inače za njih bilo važno pitanje, hoće li se među Srbima održati dobro raspoloženje. Zapovednici pogranični nisu imali mnogo smisla za verske raspre, nego su ih u delanju rukovodili vojnički razlozi. No i pokraj zaštite od strane vojne vlasti, nisu Srbi ni do 1670. godine mogli da sačuvaju vjeru pravoslavnu... (Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba tokom XVII. veka, Zagreb 1917. preštampano iz »Vjesnika Kr. Zem. Arkiva, sv. II., god. 1916.)

Za vrijeme vladike Zorčića pomagali su krajiški zapovjednici u nekim mjestima uniju, ali je to bilo samo čuvanje stanja, koje je postojalo, protiv buntovnika. Dakako da su ti zapovjednici prema tadašnjim zakonima i običaju znali vrlo okrutno postupati s kaluderima, koji su narod odvrćali od unije. Međutim pravoslavni su vazda imali na vrhovima državne uprave svoje moćne zaštitnike.

tam Romanam ecclesiam, omnium ecclesiarum caput, matrem, et magistram, cui, ut scribis, etiam praedecessores tui omnem obedientem et venerationem adhibuerunt... Itaque gaudemus in Domino et tibi gratulemur, quod in huius ecclesiae communionem, extra quam non est salus, te perseverare et huic petrae fide te adhaerere profiteris.»³² Pomenuti patrijar i mitropoliita Srbije Besarion poslali su papi ponovno pisma po dvojici monaha, od kojih se jedan zvao Damjan. Poslanici su stigli u Rim 1599. i papa Klement odgovara iste godine 24. aprila, da je primio njihove listove, u kojima govore o jedinstvu sa rimskom crkvom. On će ih primiti kao braću i kao udove tijela Hristova.³³

³² Theiner: Vetera Mon. Slav. Merid. op. c. II. 90, 91.

³³ Ibid. 92, 93. Papa tješi obojicu prvaka pravoslavne crkve dirljivim riječima, ali im odlučno veli: »Vos autem omnés errores et schismata abiicere et detestari oportet, et fidem catholicam, quam diximus, corde credere ad iustitiam ore autem profiteri ad salutem ex ea formulā, quam haec apostolica sedes praescipsit«. U onom velikom oduševljenju i želji za jedinstvom svoju kršćana morao je papa jasno i precizno naglasiti katoličku nauku, da se ne bi ljudi prenagli i da ne bi poslije rekli, da su bili prevareni. Ništa se ne može toliko pohvaliti baš kao ova papina otvorenost. Istina se mora donijeti na sredinu sa kršćanskom ljubavi, ali odrješito.

Kad sve ovo čovjek znade, koliko li se mora onda čuditi Manojlu Grbiću, koji još imade pretenzije, da bude smatran kao neki povjesničar, i koji ne može o papi govoriti bez grdnje, laži i psovke. Prema zloglasnom protivniku katolicizma dru. Nikodemu Milašu (Kiril i Metodije 293—297) tvrdi on, da nepogrješivost papina prema jezuitskoj nauci znači, da je crkva ropkinja papina; da »o kakvom ispitivanju tu ne može biti ni riječi; bez svakoga rasuđivanja, ne razbričući ništa crkva je dužna vjerovati, jer sve, čemu papa uči, bezuslovno je istinito; što on zapovijeda, sve je dobro, što on zabranjuje, sve je zlo i škodljivo. Kad bi papa baš i pogriješio i zapovjedio porok, a zabranio vrlinu, crkva je dužna opet da prima porok za dobro, a vrlinu za zlo, ako ne će da griješi protiv svoje svijesti.« (Karlovачko vladičanstvo. Prilog k historiji srpske pravoslavne crkve. Karlovac 1891. I. 191.) Isti povodeći se za Milašem tvrdi, da je prema nauci katolika papa još u XIV. vijeku vrijedio kao Bog, da nije prosti čovjek. (Ibid. 190.) Sve to i još gore piše Grbić o papinstvu prilikom prikazivanja prvih pokušaja oko jedinstva vjerskog. U sličnom tonu napisana je njegova sva knjiga. Radi toga se na nju ne ćemo mnogo obazirati, jer se teško s mržnjom boriti. Ipak ću od vremena do vremena otkriti neistinite tvrdnje ovoga čovjeka.

Pokret, koji su dakle započeli vladika Simo, Petar Dimitrović i Martin Dubravić, bio je u uskom savezu sa događajima onoga vremena. On se rodio u iskrenosti i ljubavi. Za kasnije pogriješke, koje su se činile s jedne i s druge strane u radu oko unije, ne nose nikakve odgovornosti ovi veliki ljudi.

Posveta Sime Vratanje i njegov odnos prema Pećkom patrijarhi Ivanu.

Iz pomenutoga pisma Martina Dubravića vidi se, da je Simo Vratanja već pristao na uniju i da je još trebalo za tu stvar predobiti narodne vojvode. Odakle je taj vladika došao, ne može se sa pouzdanošću kazati. Njegovi nasljednici na marčanskoj stolici Gabro Predojević i Sava Stanislavić došli su iz samostana Hrmnja nakon 1638. godine. Da li je Sime došao iz ovoga manastira, koji je bio podignut na utoci rijeke Unca u Unu i koji je bio na daleko čuven, ne može se zaključiti ni iz jednoga dokumenta. Naprotiv gotovo je vjerovatno, da je Sime došao iz krajeva slavonskih, koji su bili pod turskom vlasti, po svoj prilici iz manastira Remete u Orahovici i da je njegov dolazak bio u uskoj vezi sa prelazom vladike Vasilija iz godine 1595. Vratanja je po svoj prilici s nekoliko kaluđera prešao na kršćansku stranu u početku sedamnaestoga vijeka i važio je kao nasljednik Vasilija nakon njegove smrti. Dva dokumenta donekle nam osvjetljavaju tajnovitost pojave vladike Sime. Prvi dokumenat sadrži dekret izdan u Đuru 1607. god. 30. oktobra, kojim Kozma, nadbiskup korintski, imenuje Vratanju vladikom vjernika grčkoga zakona u Ugarskoj, Slavoniji i Hrvatskoj. Kozma upravlja pismo u zemlju Ungariju, Slovinsku i Horvatsku pod vlašću cara Rudolfa i to građanima, kapetanima, vojvodama, zastavnicima, igumanima, sveštenoinocima, časnim protopopovima, popovima, đakonima i svim pravoslavnim kršćanima. Budući da u njihovoj zemlji nema vladike grčkoga zakona, to je on posvetio i postavio za učitelja i episkopa Sima i dao mu je eparhiju Ugarsku, Slovinsku i Horvatsku. Vjernici ga neka prime i časte na mjesto lica Kristova. Ko ga ne će da poslušati, neka bude izlučen iz crkve i bačen iz sabora kršćanskoga na dvor, dapače neka bude proklet i neka mu ne bude oprosteno na sve vijekove ni u budućnosti. Novi vladika neka

služi sa strahom božjim i da ne bude lijen. Neka ruke polaže na sveštenosce, čatce, i poddakone i đakone. Osim toga neka postavlja svećenike, igumane i duhovne oce i neka gradi i posvećuje crkve i vrši sve, što mora vršiti arhijerej po zakonu.³⁴

Ovo posvećenje i imenovanje Sime za vladiku je vrlo za-gonetno. U dekretu Ivana, patrijarha pečkoga, od 1608. god. 8. jula, kojim imenuje Simu Vratanju biskupom zapadnih strana, kaže se o posvećenju Vratanje: »Temže obretohom svetejšago i svečasnago vašego episkopa kir Simeona osveštena sa svja-koju istinoju rukoju i blagoslovenijem sve svetejšago mitropo-lita korinskago kir Kozmi po ustavu svetih i blaženih apo-stol...«³⁵ Benedikt Vinković, zagrebački biskup (1637—1642.) u izvješću, što ga je dao g. 1640. apostolskom nunciju u Beču o marčanskom vladičanstvu, kaže za posvetu Vratanjinu ovo: »Qui Simeon V r e t a n i c h Romam profectus Romae conse-crationem et confirmationem a pontifice obtinuit...«³⁶ Petar Petretić, zagrebački biskup (1648—1667.), u svom izvješću o svidničkoj eparhiji, što ga je poslao kralju u Beč god. 1667.,

³⁴ Acta antiqua in archivo capituli Zagrabiensis vol. 99. n. 58. Na koncu isprave stoji: »Pisa se sija singilija (confirmatio, potvrda, pismo) na usok sohranenie i utverzdenie i podade se va ruce bogoljubaznom i sve časnomu episkupu Ungarie kir Simeonu va leto 7116. meseca octombria 20. dan u Giuru. Kosmas, archiepiskop Chorinthu manu propria. Godina je označena prema bizantinskoj eri, koja je brojila do 1. septembra prve godine poslije Kristova rođenja 5508 godina. Na ledima dokumenta napisano je: »Par primae litterae Simeonem Vrattania, primum episcopum Valachorum, concernentis, a Cosma, archiepiscopo Corinthe, adornatae extradatae latine cum erroribus gramaticis, prout in originali fuit de verbo ad verbum discriptum.« U sredini na desnom okraju zabilježeno je: »1662. ipso festo sancti Thomae, episcopi et martyris, Zagrabiae Gabriel Miakich, chalugerus, praesentaverat originalia, ex quibus istae copiae descriptae sunt«.

Gabro Miakić, kasniji marčanski vladika, došao je dakle kao kaluder iz Marče u Zagreb god. 1662. 29. decembra i pokazao pred crkvenim vlastima original dekreta, koji je bio napisan u starom slovenskom jeziku na ćirilovskom pismu. Predstavnici zagrebačke biskupije dali su si ovaj važni dokumenat latinicom prepisati.

³⁵ Acta archivi episcopatus almae ecclesiae Zagrabiensis. Epistolae ad diversos vol. 139. tom. I. 66.

³⁶ ibid. Ecclesiastica XI. A vol. II. n. 2/70; arhiv Jugoslav. Akad. Codex DCCCCLXXXVIII. II. d. 186.

kaže: »Simeon Vratania, primus Valachorum episcopus, habuit titulum: episcopus Hungariae graeci ritus et sub hoc titulo consecratus est in episcopum Jaurini a quodam Cosma, archiepiscopo Corinthi graeco, alias pro nunc nuntio apostolico totius Peloponesis.«³⁷

U informaciji, što ju je isti Petretić još prije upravio u Beč, veli se o Vratanji: ». . . quandoquidem iam etiam in episcopum ritu graeco in Turcia consecratus dicebatur, licet postmodum Romae consecratus dignoscitur ideo forte, quod prior eius consecratio seu ordinatio dubia apparebat. Quo in casu secundario ordinari debuit iuxta canonem: presbyteris dist. 68.«³⁸ U dokumentu o pobuni Vlaha i o uniji u Hrvatskoj, koji je prepisan iz manuskripta Družbe Isusove, veli se o vladici Simi: »Anno 1667. consecratur Jaurini graeco ritu a Cosma de Morfis, archiepiscopo Corinthi et per totum Peloponesum nuntio apostolico, in episcopum Hungariae.«³⁹

Godine 1611. 10. septembra piše Petar Antonije, apostolski nuncij u Gracu, kardinalu Borghesiu pismo, u kojem preporuča vladiku Simu i veli o njemu: »Il lator di questa Simone Vretania scismatico, elletto et consegrato vescovo di Giovanni arcivescovo di Bulgaria, pure schismatico, viene costa con desiderio di reconciliarsi con santa chiesa.«⁴⁰

Savremenici dakle misle najrazličitije o posveti Sime Vratanje za vladiku. Vratanja je bio posvećen za episkopa od pravoslavnoga, a ne od katoličkoga biskupa, što se jasno vidi iz dekreta Kozme i Ivana, patrijarhe pečkoga, koji spominje i odobrava posvećenje Vratanjino po Kozmi, a ne bi ga priznao, ni odobrio, da je Kozma bio katolik. Ko je taj Kozma, nadbiskup Korintski, koji izdaje dekret Vratanji u Đuru? Isusovačko izvješće veli, da je on bio apostolski nuncij u čitavom Peloponezu. Ovdje se dogodila zamjena osoba, jer se iz samoga dekreta vidi, da je Kozma bio pravoslavni vladika. U ono doba su crkveni dostojanstvenici pravoslavne crkve bježali

³⁷ ibid. Ecclesiasticus XI. A vol. 8/153.

³⁸ ibid. Ecclesiastica XI. A vol. II. 8/87.

³⁹ Arhiv Jug. Akad. manuskript u 13 stranica u velikom formatu. Na posljednjem listu napisano je izvana: »Acta capituli antiqua. Fasc. 95. num. 68.«

⁴⁰ Theiner, Monum. Slav. Merid. II. 116, 117.

pred Turcima i nalazili su utočišta na kršćanskoj strani. Među takve izbjeglice treba ubrojiti i »nadbiskupa« Kozmu, koji se u ono vrijeme nalazio u Đuru i posvetio Simu za vladiku. Pita se samo, kako mu je mogao dati jurisdikciju, kad je i sam nije imao? U to vrijeme nisu bili pojmovi o crkvenoj vlasti tako jasni, osobito, kad se radilo o vjernicima, koji su pobjegli pred Turcima i koji su bili bez pravog boravišta. Gradački nuncij tvrdi, da je Vratanju posvetio Ivan, nadbiskup bugarski. To je po svoj prilici odatle nastalo, što je on vidio u Vratanje, kad je k njemu u Grac došao prije svoga polaska u Rim, dekret pećskog patrijarha Ivana, pa je zaključio, da ga je on i rukopoložio.

Sime Vratanja htio je da imade što veći ugled među svojim vjernicima i da učvrsti svoj vladličanski položaj. Zato se nije zadovoljio posvećenjem i imenovanjem od jednog episkopa, koji nije imao ugleda u narodu nego je tražio imenovanje od samog pećkog patrijarha. I doista pećki patrijarha Ivan izdaje u Peći 1608. god. 8. jula svečani dekret Vratanju. Dekret je napisan na jednom biskupskom sinodu i potpisalo ga osim patrijarha osam pravoslavnih vladika. Ivan piše dekret sa »sveštenešim mitropolitima i bogoljubaznim episkopima, častnijim igumenima sa sveštenoinocima i inocima i sa vsem saborom, iže va oblasti zapadnih stran Vratania glagoljuti...«⁴¹

Kozma je podijelio Vratanju vlast u čitavoj Ungariji, a pećki patrijarha prozvao ga je episkopom svih za-

⁴¹ Acta ar. episcop. Zagrab. Epistolae ad diversos vol. 139. t. I. 66. Pod tim brojem nalazi se dekret preveden na latinskom jeziku. Iza dekreta nalazi se na trećoj strani ova opaska: »Potestatis Vestrae! Hinc manifeste apparet illum etiam superius intellexisse potestatem activam, non passivam, acsi diceret omnes regiones a Danubio usque ad mare Adriaticum, quae patriarcha Vrattanium vocat, esse potestatis Vallachorum et non Vallachos esse sub alicuius alteribus potestate. Hoc ipsum confirmat dictum Sabbae, episcopi recenter mortui, qui coram episcopo Zagrabienisi Graecii dixit sua Maiestate ibi existente: In privilegiis nostris continetur, quod tota terra in Szavum et Dravum sit nostra, capitaneus autem Crisiensis eam Sclavonicae nationis hominibus incolendam distribuit«.

Na desnom donjem okrajku na četvrtoj strani pribilježeno je istom rukom: »Par quartae litterae ex cyrillico in latinum translatae Simenonem Vratania primum Vallachorum episcopum concernentis, in qua idem Si-

padnih strana. To su bili prvi tituli marčanskih vladika, radi kojih se kasnije vodila žestoka borba između njih i zagrebačkih biskupa. Zagrebački biskupi tražili su da narod, koji se naselio na teritoriju, kojim su oni upravljali kao *domini terrestres*, bude njima podložan. Toga nisu mogli postići, jer je vojnička vlast u granici uzela svu vlast u svoje ruke i osim toga podijelila doseljenicima znatne privilegije.⁴²

meon primus episcopus non obstante, quod iam antea fuisset a nuncio apostolico, qui fuit etiam archiepiscopus Corithy institutus sub patrocinio Rudolphi, imperatoris et regis Hungariae in episcopum Hungariae graeci ritus et ab eodem nuncio consecratus et a Petro Domitrovich, episcopo Zagrabiensi in Vicarium assumptus et a summo Pontifice Paulo Quinto ad haec omnia confirmatus, denuo irritis omnibus praemissis habitis sic Valachis datus est episcopus et creatus a patriarcha Serviae, pseudo-synodo septem archiepiscoporum et unius episcopi sub novo titulo Vratanjensi, quo nomine ab illis appellatur haec tota terra a Danubio usque ad mare Adriaticum sive occidentale. Res mira, quod in hac synodo septem archiepiscopi et unus tantum episcopus fuerit. Hic in dioecesi Zagrabiensi tria sunt manasteria calugerorum. Quodlibet vult habere suum episcopum et pro talibus iam se populo vendunt: Gabriel, Simeon Kordić et quidam Ioachim. Forte et hi tres paulo post se metropolitae appellabunt.

U istom arhivu pod br. 70. nalazi se istom rukom pisani drugi latinski prijevod ovoga dekreta. Prema pismu, koje je jednako kao i u Petretićevom memorandumu, zatim prema riječima u opasci: »Hoc confirmat dictum Sabbae, episcopi recenter mortui«, što se proteže na vladiku Savu Stanislavića (1648.—1662.), nadalje prema opaskama, koje se nalaze u Petretićevoj spomenici, sigurno se može zaključiti, da su ova dva latinska prijevoda učinjena u vrijeme zagrebačkoga biskupa Petra Petretića i to, kad se je vodila borba između Petretića i Petra Zrinjskoga o imenovanje Gabre Miakića za marčanskog vladiku.

U isto vrijeme učinjena su istom rukom i tri prepisa dekreta latinskim pismenima. Nalaze se ibid. pod. br. 67, 68, 69.

Dekret je pisan prema bizantinskoj eri 7117. god. meseca juniuša 28. indiction perui. Potpisali su ga: Sylvester, mitropolit raški, Ananija novobrdski, Mardarij segedinski, Neofit temišvarski, Visarion, episkop bečkerečki, Joakim, mitropolit beogradski i srijemski, Sofronije smederevski, Stefan studnički. Na pečatu je obraz uzašašća Gospodnjega.

Jovan je devetnaesti po redu od srpskih patrijarha, koji su stolovali u Peći. Početak njegova vladanja pada negdje oko 1592. Iz turskoga jarma oslobodila ga je austrijska vlada 1606. (Piko-Pavlović: Srbi u Ugarskoj. Novi Sad. 1883. p. 455; Tomić Jovan: Pečki patrijarh Jovan i pokret kršćana na Balkanskom poluostrvu 1592.—1614. Zemun 1903.).

⁴² Krčelić: *Notitiae Praeliminares* p. 433—435 govori o privilegijama vlaškim u Ugarskoj, koja je podijelio kralj Sigismund, Ladislav, Leopold;

O crkvenu jurisdikciju trajala je borba između marčanskih vladika i zagrebačkih biskupa od smrti Sime Vratanje, pa sve do imenovanja Pavla Zorčića za vladiku (od god. 1628—1671.). Ona se svršila pobjedom zagrebačkih biskupa, jer se Zorčić priznao njihovim vikarom za vjernike grčkoga obreda, ali se svršila i sa pobjedom pravoslavlja. Krivo bi imali, kad bi rekli, da je ova borba jedina kriva, što jedinstvo nije moglo onako napredovati, kako je trebalo da napreduje i kako ga je započeo Simo Vratanja, Domitrović i Dubravić, ali se mora s druge strane kazati, da je ova borba apsorbirala sve sile odanih ljudi za uniju i da je bila agitaciono sredstvo pravoslavnih protiv ujedinjenih, kojima su mnogobrojni kaluderi kao emisari pečkog patrijarha predbacivali, da su se prodali latinima, da im je biskup sluga zagrebačkog biskupa i da će se kasnije odreći obreda i slavenskog jezika u crkvi. Na narodne mase, koje nisu zapravo ni znale, u čemu je razlika između katolicizma i pravoslavlja, djelovala je ova agitacija tako silno, da se unija pokolebala u temeljima. Tako se i opet u povijesti dogodilo, da ljudi nisu znali svatiti vremena i da su male stvari više cijenili nego velike.⁴³

435, 436. p. nabraja privilegija data Črnoviću od Leopolda i kasnije potvrđena od Josipa I. i Karla IV.

Ferdinand I. podjeljuje doseljenicima iz Srbije i Raške poveljom od 5. septembra 1538. znatne povlastice. (Fr. Vaniček: Specialgeschichte der Militärgrenze. Wien 1875. I. 26—28.) Lopašić (Karlovac 142) drži, da se ovdje radi o doseljenicima u Žumberak. Kad bi to bila istina, broj ovih doseljenika iz Srbije i Raše mora da je bio dosta malen, jer je glavni dio žumberačkih Uskoka došao iz područja rijeke Cetine i donjeg toka Une.

⁴³ Prezime prvoga vladike marčanskoga ne zna se točno. Pečki patrijarha zove tim imenom teritorij, na kojem on imade vršiti jurisdikciju: oblast zapadnih strana, koje se zovu Vratanja. Kako je patrijarha došao do ovoga naziva, nitko ne zna. Po mišljenju Radoslava Grujića Vretanija kod patrijarha znači Britanija, država na zapadu. (Dr. Aleksa Ivić: Iz historije Crkve hrvatsko-slavonskih Srba op. c. p. 4.) Kako god bilo, sigurno je to, da su nasljednici vladike Sime uzeli kao svoj biskupski naslov ne Marčanski nego Vratanjski, o čemu se vodila prepirka između njih i zagrebačkih biskupa Vinkovića i Petretića. Vinković veli u svojoj spomenici od 1640. god., da se prvi vladika zvao: »cognomine Vretanich, non autem a loco aliquo denominatus est Vallachorum episcopatus Vretaniensis, ut patuit ex litteris donationalibus et fundationalibus per me visis et lectis«. On tvrdi, da je do ovoga titula došlo na taj

način, što je ugarski kancelar, kad je izradivao dekret za vladiku, mislio, da se pod vladčinim imenom Vretanić imade razumjeti njegovo vladništvo i za to je dao naslov Vretaniensis. Iz ovoga se vidi, da je naslov bio i od svjetskih državnih vlasti priznat. Protiv toga naslova bori se žestoko i Petretić dokazujući, da u vlaškom jeziku riječ Vratanja znači isto, što u našem Krajina. Tako bi on imao biti vladika u cijeloj Krajini samo da ne postane sufragana biskupa zagrebačkog. Herberstein na isti način tumači to prezime: »Massen er (Simeon Vratanja) alsobaldt nach dem schismatischen Patriarchen zu Offen (Peć) geraist, von ihme sich confirmiren lassen, auch auf das Bistumb Wratania, vorgebeut W r a t a n i a hiess Gränitz, also walachisches Gränitz Bistumb seye, da doch nur das ersten Namben und nit Bistumb wehre«.

Najvjerojatnije će biti, da se Simo zvao doista Vretanić ili Vratanja i da su se njegovi nasljednici, a osobito domišljati Predojević poslužili tim imenom da učvrste svoju vlast.

